

MEER POPULIEREHOUT UIT LIJNBEPLANTINGEN?

Veel Nederlands hout komt uit beplantingen langs wegen, kanalen en grenzen van landbouwpercelen, ook wel „lijnbeplantingen” genoemd. Hun aandeel in onze totale nationale houtoogst is, naar schatting, ongeveer 15%, maar voor loofhout is dat zeker 40%.

In het Meerjarenplan Bosbouw wordt gesproken over een drastische opvoering van de produktie in weg- en grensbeplantingen, ook al door uitbreiding van het areaal. Daarbij is een belangrijke rol aan populieren toegedacht. Daarover gaat het in dit Bos en Hout bericht.

Oppervlakte lijnbeplantingen en hun eigenaren

De enige mogelijkheid om een behoorlijke indruk te krijgen van omvang, samenstelling, groei, eigendom en andere wetenswaardigheden over weg- en grensbeplantingen is een, bij voorkeur periodieke, inventarisatie. Dat gebeurt in ons land steekproefsgewijs in het kader van

de bosstatistiek. De laatste inventarisatie, die voor de 4e Bosstatistiek, werd uitgevoerd in de jaren 1980-1983. Helaas heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek nog maar heel weinig over deze opname gepubliceerd. Zo zijn de gegevens van de 4e Bosstatistiek over de eigendomsverdeling en de oppervlakte van de weg- en grensbeplantingen momenteel nog niet beschikbaar. In de 3e Bosstatistiek, van 20 jaar geleden, waren geen gegevens

over de eigendomsverdeling opgenomen. Om toch enig inzicht in de eigendomsverdeling te krijgen is gebruik gemaakt van de 2e Bosstatistiek (opnamen 1952-1963). De lengte van de weg- en grensbeplantingen van populier en wilg bedroeg volgens de laatstgenoemde opname toen 15.350 km. Dat is in de daaropvolgende tien jaar drastisch gewijzigd, want volgens de 3e Bosstatistiek (1964-1968) was de totale lengte gegroeid tot 19.040 km (waarvan 1950 km wilg).

Volgens de 2e Bosstatistiek was 31% van de rijbeplantingen in het bezit van gemeenten, 27% in handen van particulieren en 21% van publiekrechtelijke lichamen. De Staat bezat 17% van de beplantingen; de provincies vormden met 4% de kleinste groep eigenaren. De beplantingen van de Staat zijn waarschijnlijk voornamelijk die van Rijkswaterstaat. De categorie „overige publiekrechtelijke lichamen” zal voor het grootste deel de waterschappen betreffen. De categorie „particulieren” bestaat waarschijnlijk overwegend uit boeren; zij hebben voornamelijk beplantingen langs perceelsgrenzen.

Wat wil het Meerjarenplan Bosbouw met lijnbeplantingen?

In dit Meerjarenplan is vastgelegd dat in de bestaande en nieuw aan te leggen weg- en grensbeplantingen op den duur in totaal 230.000 m³ populierehout en 130.000 m³ ander loofhout jaarlijks kan worden geoogst. Dit vraagt onder meer een uitbreiding van de oppervlakte lijnbeplantingen met 10.000 km (overeenkomend met 8000 ha bos).

Uit de antwoorden van de regering op vragen, door de 2e Kamer gesteld bij de behandeling van het M.J.P. Bosbouw, blijkt verder dat:

- 65% van deze *nieuwe beplantingen* uit populier en wilg moet bestaan (= 5.200 ha)
- het aandeel van populier en wilg in de *bestaande beplantingen* van 22 op 25% moet worden gebracht. Dit is een uitbreiding van de oppervlakte aan populier en wilg met 1900 ha en wel van 13.700 naar 15.600 ha.

Samenvattend betekent dit dat voor het jaar 2000 de lijnvormige beplantingen, bestaande uit populier en wilg, met ruim 7000 ha moeten zijn uitgebreid. Dat wil zeggen dat jaarlijks 440 ha moet worden aangelegd, waarvan 120 ha door omvor-

Meer dan de helft van de populierehoutproduktie in Nederland vindt plaats in weg- en grensbeplantingen.

Het voorpootrecht was o.a. de oorzaak van het karakteristieke populierenlandschap van de Meijerij van 's-Hertogenbosch.

ming van uit andere boomsoorten bestaande lijnvormige beplantingen. In de praktijk constateert men echter iets heel anders dan het beleid zoals de regering dat volgens het Meerjarenplan wil. Het blijkt dat op grote schaal lijnvormige beplantingen van populier na velling niet of juist door andere boomsoorten worden vervangen. Met andere woorden: *Het omgekeerde treedt momenteel op van wat men juist wil bereiken.*

Een sterke afname van de

lijnbepantingen van populier en wilg

In de laatste 10 à 15 jaar zijn op grote schaal lijnbepantingen van populier door gemeenten, waterschappen en boeren geveeld. Vooral van de laatstgenoemden zijn beplantingen verdwenen. Dit zal dan ook tot gevolg hebben dat het aandeel van deze eigenaarscategorieën in de 4e Bosstatistiek lager zal blijken te zijn dan in de 2e Bosstatistiek.

Bij de particulieren zijn het vooral grensbepantingen die zijn geveeld, bij gemeenten en waterschappen wegbepantingen. Vooral de door particulieren geveelde grensbepantingen zijn vrijwel niet meer ingeplant. De populieren in beplantingen van gemeenten en waterschappen zijn op grote schaal door andere boomsoorten, zoals es en eik, vervangen.

Welke wijzigingen in het oppervlakte aan populierenbeplantingen zich bij de Staat, de provincies en andere eigenaren hebben voorgedaan is niet bekend. Het sterke vermoeden bestaat dus dat de totale oppervlakte weg- en grensbepantingen van populier in ons land sinds de laatste Bosstatistiek sterk is afgenomen. Uit eigen waarnemingen is de conclusie getrokken dat na de opnamen voor de 3e Bosstatistiek zeker een derde deel van deze beplantingen is geveeld en niet meer door populier is vervangen. Dit zou er op neer komen dat het huidige areaal nog maar een lengte van ca. 12.500 km heeft. Volgens Volmuller (mond. med., maart 1987) valt in de laatste jaren meer en

meer te constateren dat ook toenemend relatief jonge wegbepantingen worden geveeld.

De situatie bij verschillende categorieën

eigenaren

Het verdwijnen van populierenbeplantingen heeft verschillende oorzaken, mede afhankelijk van de soort eigenaren.

Particulieren

Het zijn voornamelijk boeren die om bedrijfstechnische en bedrijfseconomische redenen rijbepantingen vellen en niet meer inplanten. Het gaat hoofdzakelijk om boomrijen langs perceelsgrenzen, in geringe mate ook om wegbepantingen. In een interne notitie van de Nationale Populieren Commissie van oktober 1978 werd reeds op deze problematiek ingegaan.

Daarbij werden als mogelijke oorzaken genoemd:

- De lagere opbrengst aan landbouwgewassen of gras door randbepantingen.
- De neiging na velling van de bomen de percelen te vergroten in verband met de bedrijfsvoering.
- Grondgebrek.
- De relatief lage opbrengsten; de houtprijs van goede populier stijgt nauwelijks.
- De hoge kosten van herplant.
- De kosten van bescherming tegen het vee.
- Het voorpootrecht dat onder andere in Noord-Brabant geleidelijk door de gemeenten wordt afgekocht (zie hierna).
- Beschadiging door maaien, aanrijdingen, baldadigheid enzovoorts, met als gevolg géén of een lage opbrengst.
- Wegverbreding waardoor te smal geworden bermen niet meer kunnen worden beplant.
- De schouwplicht die herplant binnen een zekere afstand van de sloot verbiedt.

Geveelde wegbepantingen van particulieren worden in veel gevallen wel opnieuw ingeplant, vooral indien nog steeds sprake is van een voorpoot- of overpootrecht.

Het overpootrecht is een heel oud zogenaamd „heerlijk” recht. Het werd namelijk vroeger, dat wil zeggen al vanaf de 15e eeuw, door de landheer verleend. Het geeft een grondeigenaar het recht om de berm, grenzend aan het eigen bezit, te beplanten. Het overpootrecht bestaat hier en daar nog, zoals in delen van Noord

B O S E N H O U T B E R I C H T E N

Brabant en de Betuwe en plaatselijk in de Gelderse Vallei. Indien de rechthebbenden de gevelde bomen om een of meer van de genoemde redenen niet vervangen dan wil het nog weleens gebeuren dat de gemeente opnieuw inplant. Dat heeft echter tot gevolg dat, onder het motto „beter overlast van eigen bomen dan van andermans bomen“, de belanghebbenden dan toch maar liever zelf opnieuw inplanten! Het zou voor uitbreiding van het areaal van wegbeplantingen een heel goede zaak zijn als zo iets als het overpootrecht, in welke vorm ook, weer mogelijk zou worden.

Gemeenten

De belangrijkste redenen waarom veel gemeenten rijbeplantingen, in hun geval hoofdzakelijk wegbeplantingen niet meer met populieren aanleggen zijn:

- De schade die de wortels van de bomen door hun diktegroei aan het wegdek aanrichten. In de meeste gevallen worden wel opnieuw beplantingen aangelegd maar in plaats van populieren worden andere soorten, vooral eiken en essen geplant. Het komt voor dat er binnen het gemeentelijk ambtenaren-apparaat een „machtsrijd“ bestaat tussen diegenen, die verantwoordelijk zijn voor het wegbeheer (inclusief de bermen) en hen die met de beplantingen zijn belast.

Vooral in gemeenten waar wegbeheer en beplantingsbeheer onder de verantwoordelijkheid vallen van een functionaris uit de weg- en waterbouwsector, delven wegbeplantingen van populier nogal eens het onderspit! Overigens, tegen schade aan de wegen door wortels kunnen maatregelen worden genomen, en wel door periodiek de oppervlakkige wortels langs het wegdek machinaal af te snijden.

- De lage houtprijs die soms aan gemeenten, maar ook aan andere incidenteel op de houtmarkt opererende verkopers wordt aangeboden werkt bepaald niet bevorderend op de aanplant van populieren. In tal van gevallen is er zelfs sprake van dat bij de velling geld moet worden toegelegd. Men kan enerzijds stellen dat door een (slechter!) deel van de houthandelaren misbruik wordt gemaakt van het gebrek aan marktkennis van de verkopers. (Er zijn echter tal van bona fide handelaren!) Anderzijds zijn er in het verleden bomen geplant zonder rekening te houden met het feit dat er later rationeel geoogst moet kunnen worden; het gaat om aanleg van beplantingen op ongeschikte plaatsen of op plaatsen, die later door een gewijzigde situatie ongunstig zijn geworden. Dit heeft tot gevolg dat ten tijde van de oogst hoge kosten moeten worden gemaakt. Het is

Vele waterwegen in Nederland worden geflankeerd door populieren.

vooral dringend noodzakelijk dat gemeenten maar ook andere eigenaren en beheerders van weg- en andere beplantingen een goede voorlichting, zowel mondeling als via publikaties, krijgen over de verkoopmogelijkheden en de prijzen van hout. Daarvan is nu nauwelijks sprake.

- Meer en meer worden de stobben na velling van de bomen in wegbeplantingen kapot gefreesd. De kosten van het frezen, soms f 60,- tot f 80,- per stob, komen in mindering op de houtprijs. Het is van groot belang na te laten gaan of het werkelijk nodig is stobben te frezen en, zo ja, waarom dan wel. (Overlast bij het maaien? Overlast bij andere werkzaamheden in de berm? Wettelijke aansprakelijkheid bij ongelukken als gevolg van de stobben?) Toch zijn er in de laatste jaren door gemeenten ook nieuwe wegbeplantingen met populier aangelegd, onder meer in het kader van de enkele jaren geleden geldende „Beschikking bijdragen werkgelegenheid in de bosbouw 1984-1985“ en de „Regeling bijdragen aanleg

snelgroeiend bos“ (Voorbeelden: Borger, Baflo, Lelystad, Beuningen en Geldermalsen). Ook is bekend dat andere gemeenten momenteel de mogelijkheden nagaan om nieuwe rijbeplantingen van deze boomsoort aan te leggen. Maar dit alles neemt niet weg dat er meer lijkt te verdwijnen dan er bijkomt.

Waterschappen

De beplantingen langs wegen van waterschappen verdwijnen om dezelfde redenen als die van gemeenten. Ook hier komen in de meeste gevallen veel langzamer groeiende eiken en essen in de plaats van populieren.

De waterschappen vormen een belangrijke groep eigenaren van wegbeplantingen. In 1983 bedroeg de lengte van de wegen waarlangs bermen zijn gelegen in totaal 57.334 km. Hiervan was 9.640 km eigendom van waterschappen oftewel 16,8% (gegevens CBS).

Uit deze cijfers is de conclusie te trekken dat waarschijnlijk een grote oppervlakte voor de aanleg van populierenbeplantin-

gen in aanmerking zou kunnen komen. Het vellen en niet meer inplanten van beplantingen op de dijken langs de grote rivieren, die in het beheer zijn van waterschappen, vloeit voort uit het Rivierenreglement. In dit reglement is bepaald dat om verschillende redenen geen bomen op of langs de voet (4 m uit de teen van de dijk) mogen worden geplant, o.a. in verband met het afkalvingsgevaar en het omwaaien van bomen waardoor gaten in of bij het dijklichaam ontstaan. De nog op de dijken staande bomen worden getolereerd, tenzij de veiligheid van de dijk zelf of die van het verkeer op de dijk in gevaar komt.

Rijkswaterstaat

Rijkswaterstaat vormt waarschijnlijk een uitzondering onder de eigenaren van populierenlijnbeplantingen in die zin dat zij eerder meer dan minder van deze beplantingen aanlegt. De oppervlakte beplantingen van Rijkswaterstaat is weliswaar niet bekend noch de oppervlakte die jaarlijks wordt geveld en al dan niet opnieuw wordt ingeplant, maar wel is uit gegevens over het door deze dienst gebruikte plantmateriaal (gegevens die jaarlijks door de Afdeling „Verkeerswegen” van het SBB worden gepubliceerd) globaal af te leiden welke oppervlakte van jaar tot jaar wordt ingeplant. In de periode 1970-1985 is naar schatting gemiddeld 330 ha beplanting per jaar aangelegd. Een probleem is dat onbekend is welk gedeelte van het plantsoen wordt gebruikt voor het vervangen van geveld beplantingen en welk gedeelte voor nieuwe beplantingen. In de afgelopen 15 jaar zijn door de Afdeling „Verkeerswegen” vrij veel populieren geplant. Dit valt op te maken uit de gegevens over het gebruik van meerjarig populierenplantsoen (excl. *P. canescens*). Per jaar is in de periode 1970-1978 circa 10 km rijbeplantingen met populier aangelegd en in de periode 1979-1985 50 à 55 km. Dit wil zeggen dat R.W.S. circa 440 km populierenbeplantingen bezit die jonger zijn dan 15 jaar. In de periode 1970-1978 vond 2% van de bij de boomkwekers gewaarmerkte meerjarige populieren (exclusief *P. canescens*) en in de periode 1979-1985 zelfs 10% zijn bestemming in beplantingen van Rijkswaterstaat.

Een gedeelte van deze populieren is uitgeplant na de reconstructie van rijkswegen waarbij echter ook populieren zijn geveld, zoals in de omgeving van Gouda en Zoetermeer. Vermoedelijk echter is het grootste deel gebruikt om nieuwe beplantingen aan te leggen, zoals bij de verkeersknooppunten Deil, Valburg en Vianen, langs de rijksweg Moerdijk-Roosendaal en langs die door Flevoland.

Een algemene opmerking tot slot: Niet alleen om al eerder genoemde redenen worden wegbeplantingen niet opnieuw met populier beplant. Het komt eveneens voor dat landschapsarchitecten de mening zijn toegedaan dat populieren in bepaalde landschappen niet thuis horen en daarom door andere boomsoorten worden vervangen (o.a. langs de Dommel bij Boxtel). In welke mate populier om deze reden wordt afgewezen bij de planvorming voor nieuwe beplantingen, is niet vast te stellen. Wel is bekend dat bij ontwerpers van beplantingen nogal eens aversie tegen populieren bestaat.

Conclusie: Er moet snel iets gebeuren

Het ziet er naar uit dat zonder het nemen van speciale maatregelen het in het Meerjarenplan Bosbouw gestelde doel, de aanleg van 7000 ha lijnbeplantingen van populier en wilg voor het jaar 2000, absoluut niet zal kunnen worden bereikt. Dat betekent een aanzienlijk lagere productie van populierehout dan het in dit plan gestelde doel, zowel in 2000 als in 2050.

Naast deze 7000 ha zou bovendien de bestaande oppervlakte aan deze beplantingen moeten worden gehandhaafd om aan de verwachte houtoogst van 230.000 m³ per jaar te voldoen. Zelfs dit doel is, zoals we in het voorgaande hebben gezien, een onhaalbare kaart. Het tegendeel is het geval! Primair nodig is een heel intensieve, per groep grondeigenaren optimaal gerichte, die specifieke groep aansprekende „promotion” activiteit en technische voorlichting. Daarvoor moet wel een aantal vragen kunnen worden beantwoord en dat vraagt onderzoek. Zo is het dringend noodzakelijk dat, naast meer voorlichting over de

aanleg en het beheer van weg- en grensbeplantingen en over de afzetmogelijkheden en de prijzen van populierehout, waarover al veel bekend is, onderzoek wordt verricht naar onder meer:

1. De bedrijfseconomische perspectieven van deze beplantingen.
2. Mogelijkheden tot verlaging van de aanleg-, onderhouds- en oogstkosten van de beplantingen.
3. De invloed van grensbeplantingen op de agrarische productie (landbouwgewassen, gras).
4. Het voorkomen van schade door wortels aan het wegdek (wegen, fietspaden, etc.).
5. De zin van dure maatregelen als het frezen van stobben.

Gezien de geconstateerde afname van de oppervlakte weg- en grensbeplantingen van populier in de afgelopen 15 jaar is het niet voldoende dat de rijksoverheid lovenswaardige doelstellingen formuleert in een Meerjarenplan Bosbouw maar zal zij zich moeten inspannen om tegen deze doelstellingen indruisende ontwikkelingen snel te keren en in een positieve trend om te zetten. Wil de voor lijnbeplantingen voorziene populierehoutproductie ook maar enigermate worden gehaald, dan zullen onder meer ook provincies, gemeenten en waterschappen moeten worden overtuigd van de noodzaak om nieuwe beplantingen aan te leggen. Dit is nodig zowel om de achteruitgang van de bestaande oppervlakte te compenseren als om uitbreiding te kunnen realiseren. Hetzelfde geldt voor particulieren, met name landbouwers. Laat men nog eens aan het overpootrecht denken! In dit verband zullen verder de mogelijkheden moeten worden nagegaan om de bestaande subsidie-regelingen, zoals de „Regeling bijdragen bebossingen” en de „Regeling bijdragen aanleg snelgroeiend bos”, zo te wijzigen dat er op grotere schaal gebruik van kan worden gemaakt. Particulieren en andere grondeigenaren die kleine beplantingen, kleiner dan de in beide regelingen genoemde lengte van 625 m, willen aanleggen moeten voor subsidie in aanmerking kunnen komen. Nogmaals: Snel handelen is geboden.

H. W. Kolster